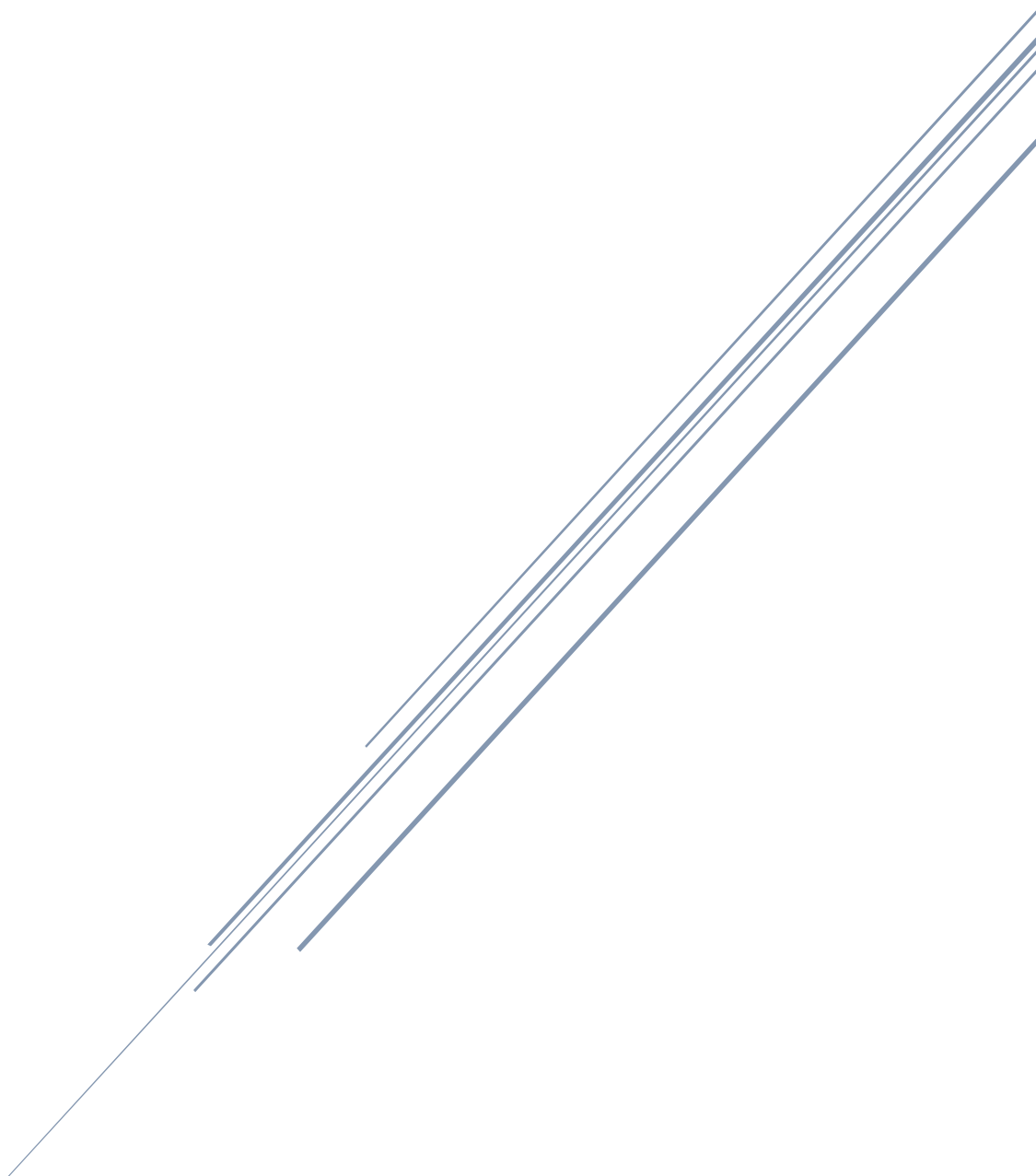

ZAŠTITA BEZBEDNOSTI NOVINARA

Analiza slučaja Ilir Gaši i dr. protiv Dragana J. Vučićevića,
i dr.

Sadržaj

1. Bezbednost novinara u Srbiji – uspon diskreditujućih kampanja.....	2
2. Ilir Gaši i drugi protiv „Informera“ i drugih - činjenice slučaja.....	4
3. Analiza problema na koje ukazuje slučaj Ilira Gašija i drugih.....	6
3.1. Samocenzura i “odvraćujući efekat” (eng. chilling effect).....	7
3.2. Uvreda kao pogrešna kvalifikacija	8
3.3. Zavisnost tužilaštva usled hijerarhijskog mehanizma kontrole i prigovor kao neadekvatan pravni lek.....	9
3.4. Uloga Ustavnog suda u zaštiti ljudskih prava	11
3.5. Arbitrarna primena prava kao dodatni problem.....	12
4. Moguća rešenja/preporuke.....	13

1. Bezbednost novinara u Srbiji – uspon diskreditujućih kampanja

Zbog značaja posla kojim se bave, novinari se često nazivaju „čuvarima demokratije“, s obzirom da u svom radu nadziru rad državnih institucija i izveštavaju o postupcima i aktivnostima nosilaca vlasti. U jednom demokratskom društvu, rad ove kategorije mora biti transparentan, pa njihov rad podleže određenom stepenu kritike.¹ U tom smislu, i sam Evropski sud za ljudska prava je više puta naglasio značaj koji novinari imaju za društvo, ističući čak da oni imaju obavezu, a ne samo pravo, da prenose informacije od javnog značaja.² Stoga, moraju biti slobodni da kritikuju nosioce vlasti i određene društvene pojave, bez straha za svoju bezbednost.

Poslednjih nekoliko godina situacija u Srbiji se drastično pogoršala kada su u pitanju položaj i zaštita novinara. U tom smislu, Reporteri bez granica, međunarodna nevladina organizacija koja se bavi slobodom izražavanja novinara, ocenila je da je trenutna politička situacija u Srbiji takva da nije bezbedno baviti se novinarstvom usled velikog broja napada na novinare koji nikad ne budu istraženi, te niko ne bude ni osuđen.³ Kao rezultat pogoršanja situacije, Srbija je jedna od četiri zemalja koje su u odnosu na prošlu godinu najviše pale na listi Reportera bez granica.

Veliki je broj drastičnih primera napada na novinare, od kojih se kao najsvežiji ističe slučaj paljenja kuće novinara lokalnog gročanskog portala Žig (s kraja 2018. godine), u vezi sa kojim je priveden Predsednik beogradske gradske opštine Grocka – Dragoljub Simonović, zbog osnova sumnje da je po njegovom nalogu izvršen napad. Slični napadi su se dešavali u prošlosti, poput napada molotovljevim koktelom na terasu stana novinarku TV Kopernikus Biljane Vujović iz 2012. godine, i čuvenog slučaja napada eksplozivnom napravom na stan Dejana Anastasijevića iz 2007. godine koji još uvek nije rasvetljen. Pored toga, brojni napadi su imali teške posledice, od kojih bi trebalo izdvojiti napad na penzionisanog novinara “Tanjuga” Ljubomira Kučića, koji je usled posledica povreda preminuo (iz 2012 godine), nanošenje teških telesnih povreda Davoru Pašaliću (iz 2014 godine), kao i incident iz januara 2017. godine kada je pretučen snimatelj turske novinske agencije Anadolija Nihad Ibrahimkadić. Na kraju, trebalo bi istaći i slučajeve ubijenih novinara Slavka Ćuruvije (1999), Dade Vujasinović (1994) i Milana Pantića (2001), koja nisu još uvek rasvetljena. U Srbiji su dva novinara bila pod policijskom pratnjom zbog ugroženosti bezbednosti (Veran Matić i Brankica Stanković, zbog serijala „Insajder“).

Pored najdrastičnijih slučajeva, trebalo bi istaći i to da novinari svakodnevno dobijaju pretnje, uvrede trpeći često i lične diskreditacije, nekad i od nosilaca vlasti, i to samo

¹ Primera radi, videti presudu *Lingens protiv Austrije*, predstavka broj 9815/82, paragraph 41, dostupna na internet stranici Evropskog suda za ljudska prava putem sledećeg linka: <https://bit.ly/2GaFXMZ>.

² *Ibid*, paragraph 41.

³ Videti: **Izveštaj Reportera bez granica za Srbiju za 2018. godinu**, dostupno na internet stranici Reportera bez granica putem sledećeg linka: <https://rsf.org/en/serbia>.

zbog svog kritičkog odnosa prema društvenim procesima i političkim akterima, a nekad i samo zbog pripadnosti određenoj medijskoj kući (ranije B92, od skoro N1 na primer). Sveobuhvatno gledano, društvena klima nije pogodna za slobodno obavljanje novinarskog poziva. Ovo konstatuju i izveštaji o Evropske unije u odnosu na Srbiju⁴.

Nepovoljna klima za razvoj prava na slobodu izražavanja je u velikoj meri rezultat uspona vođenja tzv. „diskreditujućih kampanja“ (eng. *smearing campaigns*), koje se vode putem medija, koji su, po pravilu bliski vlastima ili se percipiraju kao takve, a koje su kod nas nažalost postale svakodnevice. U pitanju su kampanje koje često traju određeno vreme i vode se protiv različite kategorije građana, od predstavnika opozicije, preko istraživačkih novinara, građanskih aktivista i javnih ličnosti koje kritikuju društvene procese i nosioce vlasti. Trebalo bi izdvojiti: TV Pink, TV Happy, dnevni listi i portal „Informer“, dnevni list i portal „Srpski Telegraf“ i dnevni list „Alo“ (koji inače prednjače po broju prekršaja Kodeksa novinara Srbije po nalazu samoregulatornog tela – Savet za štampu), pa i dnevni list i portal „Kurir“, kao i pojavu „multi-platformske“ negativne kampanje.

Kao ilustrativni primer može da posluži slučaj Illira Gašija i drugih javnih ličnosti protiv kojih je vođena dugomesečna kampanja od strane provladinih medija, a koja će biti predmet ove analize, koja je imala sve elemente diskreditujuće. Osim toga, postoji još puno drugih primera, kao što je, recimo, slučaj novinara i urednika portala Krik Stevana Dojčinovića iz 2016. godine koji je u nekoliko brojeva dnevnog lista Informer nazivan „sado-mazohistom“, „špijunom“, jednim od svojevrsnih „zaverenika“ protiv vlasti i države, pa čak i „medijskim teroristom“, i to samo zbog indicija da portal Krik priprema seriju tekstova o imovini najviših državnih funkcionera.⁵ Poslednjih par godina svedoci smo i uznemiravajućih kampanje koje se vode protiv Sergeja Trifunovića, Dragana Đilasa, Saše Jankovića (kod kojeg je „pritisak“ prestao u momentu kada se povukao iz politike), Vuka Jeremića, i ostalih ličnosti koji kritikuju nosioce vlasti ili njihove odluke.⁶

Najveći problem predstavlja činjenica da se ovim kampanjama često targertiraju određena lica kritički nastrojena prema režimu, te se javnost podstrekava na mržnju i izvršenja najrazličitijih krivičnih dela, što može dovesti do tragičnih posledica. Nije zgoreg pomenuti da je utom kontekstu ubijen je i novinar Slavko Ćuruvija 1999. godine, Naime, u tadašnjoj Ekspres Politici objavljen je tekst Đorđa Martića (koji odnedavno

⁴ Videti izveštaj Non-Paper o trenutnom stanju u poglavljima 23 i 24 (dostupan na internet stranici Ministarstva za evropske integracije putem sledećeg linka: <https://bit.ly/2SofukO>) i Izveštaj za Srbiju za 2018. godinu (dostupan na internet stranici Ministarstva za evropske integracije putem sledećeg linka: <https://bit.ly/2rkgBIP>).

⁵ Za više informacija videti internet stranicu medija Krik, putem sledećeg linka: <http://bit.ly/2hEmUw4>

⁶ Samo neki od mnogobrojnih tekstove koji su deo različitih medijskih kampanja mogu se, između ostalog videti na sledećim internet stranicama puteg sledećih linkova: <https://informer.rs/tags/3602/dragan-djilas>, <https://informer.rs/tags/4054/sergej-trifunovic>, <http://informer.rs/vesti/politika/327775/pljuje-vucica-dan-kad-oslobodjen-haradinaj-ilir-gasi-vlada-gaji-kult-vodje-cilj-protesta-ostvaren>

ponovo dobija prostor u uticajnom mediju Politika čiji je izdavač u većinski državnom vlasništvu), pod nazivom „Ćuruvija dočeka bombu“. Taj tekst je obilovao brojnim insinuuacijama i pokojnog Ćuruviju provlačio kroz poznati šablon izdajnika i stranog plaćenika koji se obradovao NATO agresiji, a pročitao je u centralnom dnevniku tada najjačeg propagandnog „oružja“ Slobodana Miloševića – RTS, a da bi, neposredno nakon toga Ćuruvija bio ubijen. Dakle, posledice diskreditujućih kampanja nisu nimalo bezazlene, a nedavna istorija pokazuje da mogu biti i fatalne, te je neophodno uložiti sve napore da se lica koja su predmet diskreditujućih kampanja na sve moguće načine zaštite.

U ovoj analizi, polazeći od mogućih drastičnih posledica i razmera ove negativne društvene pojave, analiziraćemo diskreditujuće kampanje u kontekstu mogućeg procesuiranja, i to zbog krivičnog dela Zabrana diskriminacije iz člana 387 KZ, te nekog dela protiv prava i sloboda građana (na primer Povrede slobode govora i javnog istupanja iz člana 148), ili pak Ugrožavanje sigurnosti.

2. Ilir Gaši i drugi protiv „Informerera“ i drugih - činjenice slučaja

Tokom maja i juna meseca 2016. godine nekoliko provladinih medija je vodilo kampanju protiv pojedinih novinara i glumaca, učesnika protesta „Ne davimo Beograd“. Tekstovi određene sadržine bili su objavljeni na sajtu <http://zavetnici.rs/>, sajtu „Pravda“ (<http://www.pravda.rs/>), sajtu Informera (<http://www.informer.rs/>), kao i u štampanom izdanju ovih novina, a određene izjave date su i prilikom gostovanja Dragana J. Vučićevića u emisiji „Jutarnji program“ emitovanoj na televiziji Pink i dostupnoj na YouTube kanalu te televizije.

Celokupna medijska kampanja krenula je objavljivanjem teksta „Ne da(vi)mo Srbiju“ na internet stranici srpskog desničarskog pokreta <http://zavetnici.rs/>.⁷ U ovom tekstu, Stefan Stamenković (predsednik pokreta) je izneo teoriju prema kojoj određenu grupu lica, uključujući tu i podnosiocima krivičnih prijava, okrivljuje da stoje iza afere „Savamala“ i da vođeni interesom stranih agentura i svojim finansijskim interesom, podstiču „dezintegraciju“ države i separatizam. Takođe, naveo je da jedini odgovor na ovakva separatistička delanja navedenih lica predstavlja usvajanje Zakona o NVO, koji bi one koji se finansiraju iz drugih država, a koji se mešaju u unutrašnja politička pitanja „*tretirao kao strane agente i krivično gonio*“. Navedeni tekst je sadržao tačan spisak ljudi za koje navodi da su „strani agenti“ koji rade na „dezintegraciji“ države, a isti je potpuno nasumično povezivao određena imena, koje je u tom trenutku povezivalo samo to što su direktno ili indirektno podržavali proteste inicijative „Ne davimo Beograd“. Neke od imena koji se pominju su Ilir Gaši, Nemanja Nenadić, Anita Mitić, Nataša Kandić i drugi.

⁷ Tekst: „Ne da(vi)mo Srbiju!“, objavljen dana 27.05.2016. godine, dostupan putem sledećeg linka: <http://zavetnici.rs/?p=5669>

Nekoliko dana potom, identični tekst se, našao i u mediju „Pravda“, samo pod drugim nazivom.⁸

Ova kampanja nastavljena tako što je Stefan Stamenković istu teoriju izneo i u emisiji „Balkansko proleće u najavi“⁹, u kojoj je zajedno sa gostima te emisije¹⁰ i voditeljkom, propagirao mržnju prema navedenim licima ističući da su isti zaverenici koji žele da izvrše separaciju naše države. Nakon toga, kampanju je nastavio Dragan J. Vučićević, koji je u emisiji „Jutarnji program“ na Pinku ukazivao na to da ima dokaze da su određena lica na „misiji da izazovu kaos u Srbiji“ i da u saradnji sa stranim ambasadorima planiraju „zauzimanje trgova“, „blokiranje saobraćaja“, „sukobe sa policijom“ itd.¹¹ Uz to, istog dana u dnevnim novinama „Informer“ objavljen je članak „Kreće ubijanje Vučića! „Informer“ ima dokaze, EU i SAD organizuju ekstremiste da prave kaos u Srbiji!“ u kojem je objavljena lista ljudi zajedno sa njihovim fotografijama, i navedeno da planiraju rušenje vlasti i izazivanje fizičkih sukoba sa policijom, a sve pod okriljem stranih sila. Lista ljudi uključivala je Zorana Kesića, Sergeja Trifunovića, Tamaru Skrozu, Ilira Gašiiija, Branislava Trifunovića, Antonelu Rihu i druge. Par dana kasnije objavljen je još jedan tekst gde je objavljena još jednom lista osoba koji navodno pod maskom mirnih protesta žele da iste pretvore u nasilne demonstracije.

Navođenje da pomenuta lica rade na „rušenju države“ i „ubijanju“ predsednika tadašnje Vlade, „sprovede nasilje“, stvaraju „kaos“, bave se „subverzivnim delatnostima“, itd, te da ih treba „krivično goniti“ jer su „strani agenti“, samo su neke od kvalifikacija iznošenih preko pomenutih medija.

Neka od pomenutih lica, tačnije Ilir Gaši (Slavko Ćuruvija fondacija), Vukašin Obradović (NUNS), Borka Pavićević (Centar za kulturnu dekontaminaciju), Antonela Riha, Tamara Skroza, Segej Trifunović i Branislav Trifunović su podneli krivičnu prijavu avgusta 2016. godine za nekoliko krivičnih dela, i to Rasna i druga diskriminacija iz člana 387 Krivičnog zakonika RS (dalje: KZ), Povreda ravnopravnosti iz člana 128 KZ-a ili za bilo koje drugo delo za koje se krivično gonjenje preduzima po službenoj dužnosti, s obzirom da je u nadležnosti javnog tužioca da pravno kvalifikuje određeno delo imajući u vidu činjenice slučaja. Krivična prijava je podneta Višem javnom tužilaštvu u Beogradu (VJT) i to Posebnom odeljenju za visokotehnološki kriminal, s obzirom da je prema Zakonu o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala, ovo odeljenje nadležno u slučaju kada je reč o krivičnom delu kod kojeg se

⁸ Tekst: „Raskrinkavanje: Rokfeler, CIA i Šiptari organizuju proteste zbog „Savamale!““, objavljen dana 28.05.2017. godine

⁹ Emisija „Balkansko proleće u najavi“, emitovana na TV Pink dana 13.06.2016. godine, a dostupna na zvaničnom YouTube kanalu TV Pink <https://www.youtube.com/watch?v=1LHB6uMkDFQ>

¹⁰ Gosti emisije, pored Stefana Stamenkovića, bili su Dejan Vuk Stanković, politički analitičar, Željko Cvijanović, glavni urednik „Novog Standarda“, Nikola Vrzić, novinar „Pečata“ i Dragan J. Vučićević, glavni i odgovorni urednik „Informer“.

¹¹ Intervju sa Draganom J. Vučićevićem u okviru emisije „Jutarnji program“, emitovan na RTV Pink dana 09.06.2016. godine, dostupan na sledećem linku: <http://www.youtube.com/watch?v=diQ4UcH10rg>

kao objekat i sredstvo izvršenja krivičnog dela javljaju računari.¹² Podneta je protiv Dragana J. Vučićevića, kao glavnog i odgovornog urednika dnevnih novina „Informer“, Stefana Stamenkovića, predsednika Srpskog sabora „Zavetnici“, Željka Mitrovića, glavnog i odgovornog urednika „Televizije Pink“ i Igora Marinkovića, glavnog i odgovornog urednika medija „Pravda“.

Prvostepeno tužilaštvo je odbacilo krivičnu prijavu navodeći da *nema osnovane sumnje da su prijavljena lica izvršila niti jedno od krivičnih dela koja bi se gonila po službeno dužnosti, te da bi se eventualno moglo raditi o krivičnom delu Uvreda, koje se goni po privatnoj tužbi*. Kako je jedini pravni lek protiv odluke prvostepenog tužilaštva prigovor drugostepenom tužilaštvu, podnosioci krivične prijave su uložili prigovor apelacionom javnom tužilaštvu (AJT). Postupajući po prigovoru, AJT je odbio prigovor kao neosnovan, navodeći da nije došlo do ukraćivanja ili ograničavanja prava čoveka i građanina utvrđenih Ustavom, niti je objavljivanjem tekstova podstrekavana mržnja, diskriminacija i nasilje, te da oštećeni jedino mogu podneti privatnu tužbu za krivično delo uvredu.

S obzirom da je protiv drugostepene odluke tužilaštva nemoguće uložiti bilo koji drugi redovni pravni lek, podneta je ustavna žalba. Prema domaćem pravu, ustavna žalba, između ostalog, se može podneti protiv pojedinačnih akata kojima se povređuju ili uskraćuju ljudska ili manjinska prava i slobode zajemčene Ustavom.¹³ U ustavnoj žalbi, podnosioci krivične prijave su se žalili na povredu prava na pravično suđenje, prava na jednaku zaštitu prava i na pravno sredstvo, prava na slobodu mišljenja i izražavanja. Ustavni sud je oktobra 2018. godine doneo rešenje kojim je odbacio ustavnu žalbu, sa obrazloženjem da rešenjem o odbačanju krivične prijave ne mogu biti povređena ili uskraćena Ustavom zajemčena prava i slobode, te da se protiv istog ne može izjaviti žalba.

3. Analiza problema na koje ukazuje slučaj Ilira Gašija i drugih

Neki od bitnijih problema na koje ovaj slučaj ukazuje odnosi se na stvaranje atmosfere u kojoj se novinari i druge javne ličnosti iz straha za svoju bezbednost podvrgavaju autocenzuri, zatim neadekvatne kvalifikacije krivičnog dela kao Uvreda koja se goni po privatnoj tužbi a koja dovodi do neosuđivanja odgovornih lica, kao i pitanje nepostojanja adekvatnog pravnog leka koji bi omogućio da oštećena lica ostvare svoja prava i budu zaštićeni, a koje je usko povezano sa neadekvatnom kvalifikacijom krivičnog dela. Upravo su sami podnosioci krivične prijave ukazivali na to da nikako ne može biti mesta uvredi, te da se osećaju ugroženim, što ilustrativno pokazuje izjava jedne od pomenutih podnosilaca prijave koja je za medije, između ostalog izjavila: "Ali,

¹² Videti član 3 Zakonu o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala

¹³ Videti član 170 Ustava Republike Srbije

niko mi nije rekao da imam ružan nos, već da planiram da ubijem premijera. To mora biti sankcionisano. Jer ima ljudi koji kad to pročitaju misle ovaj čovek je opasan i da ugrožava državu. Postavlja se pitanje da li će neki usamljeni junak odlučiti da spasi državu i da nas zvekne motkom u mraku. To je realan rizik ovakve situacije" ¹⁴.

3.1. Samocenzura i "odvraćujući efekat" (eng. chilling effect)

Jedan od problema vođenja kampanje protiv lica koji su drugog političkog uverenja i postupanja javnih tužilaštva kao u konkretnom slučaju, jeste stvaranje tzv. „odvraćujućeg efekta“ (eng. *chilling effect*) i samocenzure (auto-cenzura), o čemu je bilo reči i u uvodnom delu.

Naime, mediji poput "Informera", "Televizije Pink" i "Pečata" su u javnosti percipirani kao prorežimski mediji koji posredno odražavaju stav vlasti. Neretko, ovi prorežimski mediji vode duge *diskreditujuće medijske kampanje* (eng. *smearing campaigns*) protiv lica koja iznesu bilo kakvu kritiku na račun pojedinih političkih odluka nosilaca vlasti ili društvenih pojava. Osim toga, dešava se da se kampanje vode čak i kada nije bilo neposrednih kritika. Ove kampanje se svode na to da se pojedina lica, uključujući novinare, profesionalno i lično diskredituju, kako bi se relativizovale i osporile njihove kritike. Konsekventno, to rezultira ugrožavanjem njihovih Ustavom zagwarantovanih prava, i to od prava na privatnost do prava na slobodu izražavanja. Medijski propraćena diskreditujuća kampanja dovodi ova lica u nezgodnu situaciju, te isti, iz straha za svoju bezbednost mogu da budu obeshrabljeni, odnosno sprečeni da se ubuduće kritički izražavaju. Ovo dalje vodi ka tzv. auto-cenzuri koja je podjednako opasna po pravo na slobodu izražavanja kao i cenzura. Upravo je to i cilj ovakvih kampanja, a neosuđivanje istih samo ohrabruje sve teže i teže napade na novinare i ostala lica. Kako je navedeno na početku, novinari, kao i predstavnici nevladinog sektora, predstavljaju čuvarе demokratije, te je neophodno da isti ne budu obeshrabljeni da kritikuju odluke nosilaca vlasti ili određene društvene pojave.

Podnosioci krivične prijave u ovom slučaju su poznati kao istaknuti aktivisti i zagovornici demokratskih vrednosti, slobodnog društva, pluralizma mišljenja i vladavine prava, i koji su u svom radu često iznosili kritički stav o određenim društvenim pojavama i odlukama nosioca vlasti. Konkretna povoda da isti budu označeni kao „strani agenti“ koji žele da stvore „haos“, primenjuju „nasilje“, „ruše“ i „ubiju“ predsednika tadašnje Vlade jeste u stvari njihovo učesće na protestima u organizaciji inicijative „Ne davimo Beograd“, čak iako nisu imali nikakve veze sa organizacijom istih. Pored toga, povod je bilo i njihovo javno istupanje u vezi sa smenama u pokrajinskom javnom medijskom servisu RTV Vojvodina, gde su kritikovali te smene povezujući ih sa direktnim uplivom politike, budući da su smene nastupile nedugo nakon političke

¹⁴ Videti članak: Riha: Ne važe državni već zakoni stranke ili njenih emisara, objavljen na portal N1 dana 14.08. 2017. godine, dostupan putem sledećeg linka: <https://bit.ly/2WlpPaD>.

promene u vlasti u Autonomnoj pokrajini Vojvodina. Zbog učešća u protestima i kritike određenih društvenih procesa, protiv navedenih lica je pokrenuta negativna medijska kampanja. Ovakva negativna medijska kampanja utiče na to da se kod podnosilaca krivične prijave javlja strah za sopstvenu bezbednost, a što rezultira time da isti mogu vrlo lako sprovesti autocenzuru kako bi se zaštitili od bilo kakvih budućih napada.

Vođenjem ovakvih kampanja, gde se javnosti plasira informacija da su određene ličnosti spremne na ubistva državnih funkcionera i kovanja različitih zavera protiv države, Srbija prerasta u zemlju u kojoj su napadi na novinare, medijske radnike i druge javne ličnosti uobičajena pojava, kao i neprocesuiranje odgovornih za ovakva podstrekavanja na nasilje. U tom kontekstu, Direktorica kancelarije za Balkan u Reporterima bez granica Paulina Ades-Mevel, označavajući Srbiju kao „crnu rupu“, ¹⁵ istakla je da se situacija u Srbiji znatno pogoršava, te da ne prođe ni nedelju dana a da neko od novinara ne bude javno uvređen, napadnut ili ponižen od strane predstavnika vlasti, pri čemu još veći problem predstavlja neosuđivanje takvih ponašanja i nekažnjavanje, a što potvrđuje i odluka javnih tužilaca i Ustavnog suda u ovom slučaju.

3.2. Uvreda kao pogrešna kvalifikacija

Evropska Komisija je u Izveštaju EK o napretku Srbije za 2016. godinu naglasila da je potrebno da se stvori takva atmosfera u društvu u kojoj će se napadi na novinare i uvrede izrečene na njihov račun biti osuđivanje od strane javnih zvaničnika, a slučajevi zastrašivanja novinara adekvatno procesuirani.¹⁶

Kako je već istaknuto, tužioci (i VJT odlučujući po krivičnoj prijavi i AJT odlučujući po prigovoru) su istakli da se u konkretnom slučaju može eventualno raditi o krivičnom delu Uvreda koje se goni po privatnoj tužbi. Ovakvi nalazi tužioca se mogu opravdano kritikovati, a posebno zbog umanjivanja opasnosti koju izazivaju diskreditujuće medijske kampanje. Kako je već istaknuto, u konkretnom slučaju podnosioci krivičnih prijava su označeni kao „strani agenti“ koji žele da stvore „haos“, primenjuju „nasilje“, „ruše“ i „ubiju“ predsednika tadašnje Vlade, te su kao takvi predstavljeni kao svojevrsni izdajnici svoje nacije, i samim tim kao meta napada. U takvim okolnostima slučaja, a posebno imajući u vidu ostale primere diskreditujućih kampanja i njihovih najdrastičnijih posledica, apsurdno je konstatovati da su navedena lica ovakvim kampanjama samo uvređena, kako je to navelo javno tužilaštvo u svojim odlukama.

Stanovište da je država u obavezi da pruži adekvatnu zaštitu svima protiv kojih se vode negativne medijske kampanje zauzeo je i Evropski sud za ljudska prava u presudi

¹⁵ Videti: Intervju sa Paulinom Ades-Mevel, dostupno na internet stranici Radio Slobodna Evropa putem sledećeg linka: <https://www.slobodnaevropa.org/a/paulin-ades-mevel-srbija-postaje-medijska-crna-rupa-/29192081.html>

¹⁶ Videti: Izveštaj o napretku Srbije ka EU za 2016. godinu, str. 22 i 23, dostupno na internet stranici Ministarstva za evropske integracije, putem sledećeg linka: <http://bit.ly/2wcNZfP>

Selahatin Demitras protiv Turske.¹⁷ U tom slučaju, lokalni medij je u novinama i na internet stranici publikovao članak pod nazivom: „Turčine, ovo su tvoji neprijatelji“ u kome je targetirao podnosioca predstavke i par drugih lica, kao „ubicu turske nacije.“ Članak je pružio listu ljudi koji su određenog pro-kurdskog političkog opredeljenja i naveo da „je vreme da neko od ljudi s ove liste podeli istu sudbinu sa pripadnicima bezbednosti koji su ubijeni.“ Pred domaćim vlastima, podnosilac je podneo krivičnu prijavu, između ostalog, za krivična dela „pozivanje na izvršenje krivičnog dela“ i „uvredu“, da bi potom tužilaštvo obustavilo istragu, navodeći da je članak svojevrsna kritika i odraz ličnih stavova novinara. Jedan od sudija Evropskog suda za ljudska prava je istakao da je članak rasipao mržnju i nasilje prema licu određenih političkih uverenja, a da država ima obavezu da zaštiti psihički integritet onih ljudi koji su meta napada pozivanja na nasilje i imaju opravdan strah da će postati meta napada, te da bi stoga trebalo utvrditi povredu psihičkog i fizičkog integriteta.

Neadekvatnim procesuiranjem provladinih medija koji vode ovakve kampanje, ohrabruje se atmosfera straha, a novinarima i ostalim javnim ličnostima koje kritikuju vlast prenosi poruka da neće biti zaštićeni ukoliko nastave da kritikuju.

3.3. Zavisnost tužilaštva usled hijerarhijskog mehanizma kontrole i prigovor kao neadekvatan pravni lek

Kao jedno od bitnijih pravnih pitanja ovog slučaja, javlja se i stepen nezavisnosti nižih javnih tužilaca u odnosu na više, odnosno na pitanje delotvornosti prigovora koji oštećeni može izjaviti protiv odluke javnog tužioca da odbaci krivičnu prijavu i ne preduzme krivično gonjenje. Naime, prema našem zakonu, jedino pravno sredstvo koje oštećeni imaju u slučaju kada javni tužilac odbaci krivičnu prijavu je upućivanje prigovora neposredno višem tužiocu.¹⁸ Protiv odluke neposredno višeg tužioca nije dozvoljena žalba niti prigovor, te se tu postupak konačno obustavlja, što znači da sve ostaje u rukama tužilaca. Drugim rečima, navedenom regulativom u potpunosti je isključena svaka nezavisna spoljna kontrola odluke javnog tužioca da ne otpočne krivično gonjenje.

Rešavanje ovog pitanja je od izuzetnog značaja za zaštitu novinara, s obzirom da je veliki broj odbačenih prijavi oštećenih kao novinara, koje je drugostepeno tužilaštvo potvrdilo u postupku po prigovoru, obrazlažući da se nisu stekli elementi bića krivičnog dela koje se goni po službenoj dužnosti, što se desilo i u ovom slučaju.

¹⁷ U ovom slučaju podnosilac predstavke je načinio propust i žalio se na povredu prava na život umesto prava na psihički i fizički integritet u sklopu prava na privatan život, te Sud nije utvrdio povredu prava na život. Međutim, presuda je od izuzetnog značaja jer je Sud naglasio da postoji osnova da se utvrdi povreda prava na psihički i fizički integritet, s obzirom da je država propustila da zaštiti ova lica. Videti *Selahatin Demitras protiv Turske*, predstavka broj 15028/09 dostupna putem sledećeg linka: <https://bit.ly/2WGcK1n>.

¹⁸ Videti član 51 Zakonika o krivičnom postupku

Imajući u vidu da javni tužioci igraju vrlo značajnu ulogu u krivičnom postupku, posebno iz razloga što samo od njihove odluke zavisi da li će preduzeti krivično gonjenje ili ne, potrebno je da se osigura da isti budu nezavisni. Međutim, našim zakonodavnim rešenjem ne obezbeđuje se nikakva istinska nezavisnost javnog tužilaštva u odnosu na neposredno više javno tužilaštvo, imajući u vidu njihovo hijerarhijsko ustrojstvo.

Naime, hijerarhijsko ustrojstvo javnih tužilaca je takvo da Zakon o javnom tužilaštvu (ZOJT) propisuje da:

- je niži javni tužilac podređen neposredno višem javnom tužiocu;¹⁹
- viši javni tužilac može izdati nižem javnom tužiocu *obavezno uputstvo za postupanje u pojedinim predmetima* kada postoji sumnja u efikasnost i zakonitost njegovog postupanja, a Republički javni tužilac svakom javnom tužiocu;²⁰
- neposredno viši javni tužilac može preduzeti sve radnje za koje je ovlašćen niži javni tužilac (tzv. devolucija);²¹
- neposredno viši javni tužilac može ovlastiti nižeg javnog tužioca da postupa u stvari iz nadležnosti drugog nižeg javnog tužioca kada je nadležni javni tužilac sprečen iz pravnih ili stvarnih razloga da postupa u pojedinom predmetu (tzv. supstitucija);²²
- Republički javni tužilac, radi ostvarivanja nadređenosti, ima pravo da izvrši uvid u svaki predmet, a neposredno viši javni tužilac u svaki predmet nižeg javnog tužioca;²³
- Republički javni tužilac ima pravo da donese opšte obavezno uputstvo za postupanje svih javnih tužilaca radi postizanja zakonitosti, delotvornosti i jednoobraznosti u postupanju.²⁴

Ovakav vid hijerarhije onemogućava objektivno preispitivanje odluke nižeg javnog tužioca, odnosno odlučivanje neposredno višeg javnog tužioca po prigovoru oštećenog, a koji prigovor je oštećeni uložio protiv odluke neposredno nižeg javnog tužioca da ne preduzme krivično gonjenje. Viši javni tužilac, koji odlučuje po prigovoru, ima istovremeno hijerarhijsku vlast koja mu omogućava potpunu kontrolu rada nižeg tužioca, koja postoji i pre donošenja odluke protiv koje je izjavljen prigovor. Imajući ovo

¹⁹ Videti član 16 Zakona o javnom tužilaštvu

²⁰ Član 18 stav 1 Zakona o javnom tužilaštvu ("Sl. glasnik RS", br. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 78/2011 - dr. zakon, 101/2011, 38/2012 - odluka US, 121/2012, 101/2013, 111/2014 - odluka US, 117/2014, 106/2015 i 63/2016 - odluka US)

²¹ Član 19 stav 1 ZOJT

²² Član 20 stav 1 ZOJT

²³ Član 21 ZOJT

²⁴ Član 25 stav 1 ZOJT

u vidu, teško da će viši javni tužilac nepristrasno preispitati odluke nižeg javnog tužioca, jer bi time posredno priznao i svoj propust u vršenju hijerarhijskog nadzora.

Takođe, u prilog navedenom govori i Pravilnik o upravi u javnim tužilaštvima koji propisuje da niže javno tužilaštvo može zatražiti od neposredno višeg javnog tužilaštva razjašnjenje pravnih i drugih pitanja, kao i davanje mišljenja, odnosno uputstava o postupanju u pojedinom predmetu. Ovo podrazumeva mogućnost da se niži javni tužilac, pre donošenja odluke da pokrene krivično gonjenje, konsultuje sa neposredno višim javnim tužiocem. Ukoliko neposredno viši javni tužilac uputi nižem javnom tužiocu određeno mišljenje, odnosno instrukcije kako da postupi u tom slučaju, onda se dolazi u situaciju da ukoliko niži javni tužilac donese odluku kojom se odbacuje krivična prijava i ne pokrene krivično gonjenje, o prigovoru na takvu odluku će odlučiti neposredno viši javni tužilac koji je zapravo dao instrukcije za postupanje. Evidentno je da je u takvoj situaciji prigovor upućen višem javnom tužiocu potpuno nedelotvoran, a odlučivanje po prigovoru lišeno bilo kakve objektivnosti i nepristrasnosti. Uz to, u praksi je ishod takav da neposredno više tužilaštvo gotovo uvek potvrdi nalaz nižeg tužilaštva.

Evropski sud za ljudska prava je u nekoliko navrata, u postupcima koji su vođeni protiv Rumunije, osporio delotvornost sličnog pravnog sredstva. Naime, ovaj sud je u više navrata utvrdio da se sličnom odredbom relevantnog rumunskog zakona ne jemči delotvorna mogućnost kontrole odluke javnog tužioca da ne pokrene, odnosno da ne nastavi krivični postupak (videti na primer *Rupa protiv Rumunije* broj 58478/00 od 14.12.2004 , *Kalanijos i drugi protiv Rumunije* broj 57884/00, od 19.05.2005 i *Stoica protiv Rumunije* broj 42722/02 od 04.03.2008). Neadekvatnost ovog pravnog sredstva dovela je do toga da je Rumunija u svoje zakonodavstvo uvela mogućnost sudskog preispitivanja odluke nadležnog tužioca da ne pokrene ili ne nastavi postupak kako bi uskladila svoje zakonodavstvo sa standardima Evropskog suda za ljudska prava. Napomene radi, treba istaći da je praksa Evropskog suda za ljudska prava obavezujuća za našu zemlju, s obzirom da je Srbija potpisnica Evropske konvencije za ljudska prava, te bi naša zemlja trebalo da razmotri uvođenje slične sudskog preispitivanja odluke nadležnog tužioca da ne pokrene krivično gonjenje.

Zbog toga, rešenje Zakonika o krivičnom postupku (ZKP) kojim se kao jedini pravni lek protiv odluke nižeg javnog tužilaštva propisuje prigovor višem javnom tužilaštvu, bez ikakvog dodatnog pravnog leka koji bi uključivao eskternu (sudsku) kontrolu odluka tužilaštva, je izuzetno problematično i omogućava tužiocima arbitrarnost u postupanju, posebno imajući u vidu da se ne može uložiti ni ustavna žalba protiv njihovih odluka o odbacivanju krivičnih prijava, a o čemu će više reči biti u nastavku.

3.4. Uloga Ustavnog suda u zaštiti ljudskih prava

Ovaj slučaj otvara još pitanje od izuzetnog značaja, a koje se tiče same uloge Ustavnog suda u zaštiti ljudskih prava. Kako je već istaknuto, nakon podnošenja ustavne žalbe Ustavnom sudu zbog povrede većeg broja ljudskih prava, Ustavni sud je istu odbacio, navodeći da rešenjem o odbačaju krivične prijave ne mogu biti povređena ili uskraćena Ustavom zajemčena prava i slobode, te da se protiv istog ne može izjaviti ustavna žalba.

Odluka Ustavnog suda u stvari poručuje da svaki put kada tužilac odbaci krivičnu prijavu, bez obzira na razlog, oštećeno lice neće nikada moći da uloži ustavnu žalbu i zaštiti svoja ljudska prava, jer se protiv takve odluke tužioca ista ne može uložiti. Rukovodeći se ovom logikom, čak i u situaciji kada bi, na primer, neki novinar bio izložen nasilju, torturi ili nečemu sličnom, i podneo krivičnu prijavu protiv određenog lica, a javni tužilac odbacio istu bez ikakvog obrazloženja, te viši javni tužilac koji je u određenoj hijerarhijskoj zavisnosti sa nižim javnim tužiocem tu odluku potvrdio, tu bi se celokupni postupak završio, i oštećeno lice ne bi moglo da uradi ništa da bi zaštitilo svoja prava. Primer može biti i drugačiji, poruka je ista.

3.5. Arbitrarna primena prava kao dodatni problem

Ovaj slučaj takođe povlači i pitanje arbitrarnog postupanja pravosudnih organa. Pravosudni organi su u obavezi da se uzdrže od bilo kakvog arbitrarnog i zakonom neutemeljenog postupanja u postupku primene prava. To, između ostalog, podrazumeva, neophodnost postojanja ujednačene sudske prakse prilikom donošenja odluka, tzv. pravo na pravnu sigurnost, kao i da odluke moraju biti obrazložene.²⁵

Naime, u nekim drugim, gotovo identičnim slučajevima, tužilaštva su odlučila da pokrenu istragu, okrivljene stave pod optužbu i podignu optužni akt s obzirom da su ocenila da postoje dovoljno elemenata koji ukazuju na to da su navedena krivična dela počinjena. Tako je, na primer, VJT pokrenulo istragu u slučaju kada su članovi udruženja SNP NAŠI i druga NN lica sastavljali spiskove nepodobnih nevladinih organizacija i medija u Srbiji (tzv. slučaj „Srbomrsci“), nazivajući ih stranim agentima i zločinačkim organizacijama, i to uz jako zapaljivu retoriku koja ima karakter poziva na linč. U skoro identičnom slučaju, odnosno u analiziranom slučaju, tužilaštvo je narušilo je ovaj princip. Ovo otvara pitanje kako je moguće da tužilaštvo nije uspeo da prepozna elemente bića nekog od krivičnih dela za koja se gonjenje preuzima po službenoj dužnosti, i makar samo otvori istragu, za koju je potreban svakako najmanji mogući stepen sumnje, tzv. „osnov sumnje“.

²⁵ Pravo na pravično suđenje je kompleksno pravo koje u sebi sadrži niz prava koja treba da obezbede određene garancije u postupcima, a u cilju zaštite stranke od proizvoljne i arbitrarne primene prava od strane sudova. Pravo na pravnu sigurnost je sastavni deo prava na pravično suđenje, kao i pravo na obrazloženu sudsku odluku.

Kada je u pitanju obrazloženje odluka, uočljiv je jedan opšti problem koji postoji u slučajevima kada tužilaštva odlučuju po krivičnim prijavama, a što je postalo sada već praksa. Naime, tužilaštva odbacuju podnete krivične prijave, odnosno odbijanju prigovore koje podnosioci krivičnih prijava ulažu na odluke prvostepenih tužilaštva, bez zadovoljavajućeg obrazloženja i objašnjenja zašto je zauzet određen stav. U obaveštenju koje je VJT dostavilo podnosiocima krivične prijave samo stoji da je krivična prijava odbačena jer tužilaštvo smatra da nema osnovane sumnje da su prijavljena lica izvršila navedena krivična dela niti pak neko drugo krivično delo koje se goni po službenoj dužnosti, bez ikakvog dodatnog obrazloženja. Takođe, odluka AJT kojom se uloženi prigovor na odluku VJT-a odbija, sadrži samo objašnjenje koje su radnje preduzete od strane nadležnog tužilaštva i informaciju da se potvrđuje odluka VJT-a o odbacivanju krivične prijave.

4. Moguća rešenja/preporuke

Imajući u vidu rasprostranjenost pojave diskreditujućih kampanja i posledice do kojih one mogu da dovedu, neophodno je preduzeti set mera kako bi se ova negativna pojava suzbila, a primena mehanizama krivičnog prava je samo jedan od mogućih puteva.

U tom smislu, neke od mogućih preporuka su:

1. *Javno osuđivanje napade na novinare i druge ličnosti* – Najviši državni funkcioneri moraju da počnu da javno osuđuju napade na novinare i druge ličnosti protiv kojih se vode medijske diskreditujuće kampanje – kako bi jasno i nedvosmisleno stavili do znanja da država ne podržava ovakve napade;
2. *Adekvatno procesuiranje krivičnih dela* – Neophodno je da pravosudni organi, a pre svega tužioci, pravno kvalifikuju ovakve medijske kampanje na adekvatan način. Nemarno kvalifikujući ova ponašanja kao uvrede, ne pruža se adekvatna zaštita, pa na kraju odgovorna lica ne bivaju osuđena;
3. *Uvođenje eksterne kontrole rada javnog tužilaštva* – Neophodna je promena zakonodavstva u vidu uvođenja eksterne (sudske) kontrole rada javnog tužilaštva, s obzirom da postojeći sistem ne garantuje objektivnost tužilaca prilikom odlučivanja po prigovoru uloženom na odluku nižeg javnog tužioca kojim se odbacuje krivična prijava;
4. *Omogućiti ulaganje ustavne žalbe* – Ustavni sud mora da se drži slova Ustava, koji predviđa da se ustavna žalba može izjaviti protiv pojedinačnih akata ili radnji državnih organa ili organizacija kojima su poverena javna ovlašćenja, a kojima se povređuju ili uskraćuju ljudska ili manjinska prava i slobode zajemčene Ustavom. U tom smislu, Ustavni sud mora da promeni praksu odbacivanja ustavnih žalbi izjavljenih protiv odluka javnih tužilaštva o odbacivanju krivičnih prijava. U suprotnom, stanje ljudskih prava i zaštita svih lica naše zemlje će se unazaditi još

više, a javni tužioci će imati više prostora da iskorišćavaju svoja ovlašćenja znajući da protiv njihove odluke ne postoji nikakav pravni lek pred domaćim sudovima, odnosno ne postoji mogućnost ulaganja ustavne žalbe.

Samo ukoliko dođe do promena u ovim segmentima, moći će da se pruži adekvatnija zaštita onima kojima je potrebna. U suprotnom, „čuvari demokratije“ zbog mogućih posledica diskreditujućih kampanja neće smeti da stvarno i sačuvaju demokratiju.